

## Poznámky k určení úlohy a místa politické aktivity ve způsobu života

FRANTIŠEK ZICH

### Úvod

Revoluční přeměny společnosti, přeměny všech jejích složek jsou současně procesem tvorby socialistického způsobu života. Význam formování a vývoje socialistického způsobu života vyvolává všestrannou pozornost. Poznání této oblasti je však mimořádně náročné, neboť způsob života představuje mnohostranný komplex jevů a procesů se složitou vzájemnou determinací a dynamikou. Výzkum a odhalení zákonitostí vytváření způsobu života má velký význam pro prohloubení řízení společnosti. Vystupuje do popředí zejména v souvislosti s nutností komplexního řízení, jež musí respektovat všechny základní, podstatné souvislosti řízených procesů. Kategorie způsobu života v tomto směru má značný teoreticko-metodologický význam právě pro svou relativní ucelenost a konceptuálnost. Současně je nezbytné dostatečně podrobně poznat reálný způsob života naší společnosti jako celku i jejích základních třídně sociálních skupin.

### Stav výzkumu životního způsobu

Pozornost, kterou marxistická společenská věda věnuje zkoumání procesů tvorby socialistického způsobu života je dána aktuálností a významem této problematiky. Vystupuje do popředí zejména v souvislosti s budováním rozvinuté socialistické společnosti. Formování socialistického způsobu života je náročný a komplikovaný úkol, jehož vědecká reflexe je jedním z gnoseologických předpokladů prohlubování optimalizace a cílevědomosti řídicích procesů ve všech oblastech společenského života. Zkoumání tvorby socialistického způsobu života je obtížné také proto, že dosud není dostatečně rozpracován teoreticko-metodologický aparát této problematiky, zvláště ve vztahu k jeho empirickému zkoumání. Řada prací, jež se v naší i zahraniční literatuře věnuje otázkám způsobu života, je orientována převážně na teoretické vymezení pojmu.<sup>(1)</sup>

Z tohoto zorného úhlu je nutné posuzovat stav rozpracovanosti teoreticko-metodologických přístupů k řešení kategorie způsobu života.

Ještě složitější situace se nám jeví v oblasti empirického sociologického zkoumání životního způsobu, v němž dosud převažují spíše parciální přístupy (například zkoumání volného času, pracovní či jiné aktivity lidí, časového rozpočtu apod.). Příčiny tohoto stavu jsou podle našeho názoru v již zmíněném nedostatečně propracovaném pojetí kategorie *způsobu života* v oblasti marxistické teorie. Práce, které byly publikovány, se v podstatě shodují v konstato-

---

(1) Mezi zajímavé a pro oblast empirického zkoumání způsobu života inspirující československé práce je možno zařadit například studii I. Hružy [1979] a B. a J. Filipcových [1977].

vání, že způsob života lidí je struktura činností (životních), jimiž lidé naplňují svůj čas, svůj život. Toto vymezení doplňují zdůvodněním rozhodující úlohy výrobního způsobu pro charakter konkrétně historické podoby způsobu života, popřípadě se dále zabývají vlivem ostatních faktorů a podmínek na formování způsobu života. Tyto teoreticko-metodologické práce jsou bezesporu přínosné. Sehrály zvláště významnou úlohu v nezbytném vyvracení různých nemarxistických přístupů k chápání způsobu života, prezentujících zpravidla normativisticko-idealistické postuláty jeho vymezení, jeho nedialektické, statistické popisování apod.(2)

V pracích marxistických autorů nacházíme současně podněty i formulace úkolů dalšího, hlubšího zkoumání zákonitostí tvorby socialistického způsobu života. V oblasti konkrétního marxistického sociologického výzkumu jde podle našeho názoru především o tyto úkoly:

1. Zjištění dynamické struktury činností lidí a vzájemných vazeb mezi nimi, charakterizující jejich současný životní způsob, diverzifikovaný podle rozhodujících třídně sociálních skupin, spojené se zjištěním obsahu funkce a s hodnocením společenského významu jednotlivých činností. Nejde tedy pouze o časový snímek (i když je patrně důležitým metodickým prostředkem), který poskytuje příliš hrubou kategorizaci času, ale o hodnocení činností lidí z hlediska fungování a rozvoje společenského systému i z hlediska podmínění obsahu činností historicky určujícími souvislostmi.

2. Druhým okruhem úkolů je podle našeho soudu bližší poznání mechanismů determinace životního způsobu rozvíjejícím se výrobním způsobem. Jde o poznání souvislostí mezi obsahem, strukturou, návazností, pravidelností činností lidí a rozvojem výrobních sil a socialistických výrobních vztahů, právě tak jako o poznání aktivní úlohy a forem působení socialistických výrobních vztahů na tyto činnosti.

### **Význam politických činností při formování způsobu života**

Proces tvorby života je složitý a nemá přímočarý charakter. Nelze jej jednoduchým způsobem odvodit ze základních podmínek života společnosti. Pochoopení jeho komplikované determinace předpokládá analýzu vztahu způsob výroby — způsob života, v němž funguje řada zprostředkujících mezičlánků. Je například nezbytné zkoumat úlohu nadstavby vůči základně, úlohu subjektivního činitele v těchto procesech, funkci potřeb a zájmů lidí, morálních hodnot, a to nejen jako faktorů, jež ovlivňují způsob života, ale i jako jeho výsledků. Jde o náročné úkoly, jež vyžadují komplexní dlouhodobý výzkumný plán s řadou empirických šetření.(3)

---

(2) Zajímavá je studie R. Růžičky informující o přístupech k pojetí způsobu života v sovětské literatuře. Upozorňuje na rozmanitost pohledů a přístupů k pojmovému vymezení tohoto jevu a zdůrazňuje nutnost dialekticko-materialistického pojetí problému [viz Růžička 1979: 196].

(3) Velmi cenné poznatky v tomto směru přinesl například výzkum *Životní způsob Pražanů*, uskutečněný kolektivem pracovníků v Ústavu pro filozofii a sociologii ČSAV.

Právě v této souvislosti pokládáme za velmi významné zkoumání politické činnosti lidí. Nepopíráme přitom samozřejmě úlohu ostatních faktorů působících na tvorbu způsobu života. Ve vztahu k rozvoji společnosti jsou však rozhodující takové činnosti, které bezprostředně vyplývají ze společenské základny, z výrobních vztahů jí odpovídajících, ze zájmů rozhodujících třídních subjektů.

Politická činnost jednotlivců, skupin, tříd je v konečné instanci dána jejich ekonomickými zájmy. Konkrétní chování sociálních subjektů však může být a často také je dosti rozdílné, podléhá krátkodobým vlivům, je zprostředkováno ideologickými faktory apod. Souvisí to se složitou zprostředkovaností, jíž se ekonomický základ života tříd, skupin i jednotlivců prosazuje jako dlouhodobě působící zákonitost.

Specifický charakter politických činností ve způsobu života lidí je tedy dán především tím, že jsou to činnosti, jimiž lidé realizují své konečné ekonomicky determinované třídní zájmy. V socialistické společnosti, v podmínkách existence neantagonistických tříd, má ve všech oblastech rozhodující úlohu politická aktivita dělnické třídy, jak to plyne z postavení této třídy ve výrobních vztazích. Prostřednictvím politických činností, které jsou cílevědomě řízeny a umocňovány předvojem dělnické třídy – (komunistickou stranou, ovlivňuje tato třída všechny zásadní společenské procesy. Politická činnost dělnické třídy má tedy rozhodující význam v cílevědomém budování rozvinuté socialistické společnosti. Prostřednictvím politické praxe (činnosti) uplatňuje dělnická třída svou vedoucí úlohu vůči ostatním třídám a sociálním skupinám. Současně v této praxi dochází k sebereflexi třídy, k prohloubení poznání vlastního postavení a úlohy, možností, úkolů, cílů atd. Význam rozvoje politické aktivity třídy jako celku, všech jejích oddílů i jednotlivých dělníků je tedy značný.

Také politické činnosti ostatních sociálních skupin ve společnosti budující rozvinutý socialismus (především družstevních výrobců a vrstvy inteligence a zaměstnanců) jsou důležité. V podmínkách neantagonistických výrobních vztahů je obsah těchto činností velmi blízký činností dělnické třídy. V rámci politického systému tyto základní sociální celky spolupracují pod vedoucím a určujícím vlivem dělnické třídy. Mezi nejzajímavější témata zkoumání procesů formování socialistického způsobu života proto bezesporu patří výzkum procesů rozvoje politické aktivity dělníků v rámci politického systému socialistické společnosti.

### **Pojem politická činnost a její empirický výzkum**

Z výše naznačených východisek plynou pro sociologický výzkum rozvoje politické činnosti pracujících jako nedílné součásti formování socialistického způsobu života důležité metodologické závěry. Koncentrují se do problému vymezení pojmů „politická činnost“, „politická aktivita“ a dále do otázek rozpracování těchto pojmů do systému znaků pro empirické sledování.

Tradičně (i v odborných publikacích) je politická aktivita chápána značně zjednodušeně. Předně se nedůsledně používá samotných pojmů aktivita a činnost. Pojmem aktivita se rozumí často nejen činnost, ale vyjadřuje se jím zpravidla stupeň, intenzita provozování činností určitého druhu, či vztah, postoj určitého subjektu k nějaké skutečnosti. Domníváme se, že by bylo vhodné rozlišovat význam obou pojmů: Činnost chápat ve smyslu přímého působení subjektu na nějaký předmět a aktivitou rozumět vlastnost subjektu vyjadřující

intenzitu realizace určitých činností, spojenou s hodnocením jejich významu. (4)

Politická činnost bývá pak dále v té či oné míře nesprávně směřována s ostatními sociálními a pracovními činnostmi. Zaměřuje se často vlastní činnostní stránka určitého procesu za její výsledný efekt. Je skutečností, že pracovní i ostatní sociální činnosti lidí mohou mít a většinou mají politický význam nebo alespoň určitý politický aspekt. Ztotožňovat však tento význam s vlastní politickou činností je nesprávné. Při vymezení politické činnosti je třeba vyjít z obecného chápání pojmu činnost. Lidský čin, uvádí V. Seiler, „je jednotou dialektického působení jeho prvků, a to cíle, prostředku a předmětu (respektive výsledků)“ [Seiler 1974: 12]. Domníváme se, že jedině při respektování významu všech těchto složek lidského činu je možné činnost lidí určitým způsobem hodnotit a klasifikovat. Nemůže jít pouze o výsledek, ale také o ostatní složky lidské činnosti, včetně charakteru samotného subjektu a jeho cílů.

Lidské činnosti jsou různého druhu, mají různý obsah, funkci a efekt. Jsou to nástroje přeměny světa, působení na přírodu, tvorby užitečných hodnot, uspokojování i tvorby potřeb. Nemají pouze jeden jednoznačný význam. Člověk jako součást složitého sociálního systému, jako průsečík společenských vztahů svým aktivním působením na jakýkoli předmět mění nejen tento předmět sám o sobě, ale současně i sama sebe, své vztahy k jiným lidem, podílí se na změnách v celé společnosti. Z toho je zřejmé, že žádná lidská činnost sama o sobě nemá jen jediný význam, ale plní také další funkce, má různé významy a hlavní a vedlejší efekty. Přesto z řady lidských činností můžeme vydělit takové, které jsou obecně shodné svým obsahem, funkcí a efektem. Je to například pracovní činnost, vzdělávací činnost, zábavné činnosti atd.

Při vymezování obsahu politické činnosti lidí je třeba vyjít z marxistického chápání pojmu politika. Není zde místo na rozsáhlejší osvětlení tohoto mnohознаčného a mnohovrstevnatého jevu. Ostatně právě tato složitost a komplexnost politiky a jejího fungování ve společnosti je také jednou z příčin mnohознаčného výkladu pojmu politická aktivita. Připomeňme proto především, co tvoří podstatu politiky jako složitého společenského jevu. V. I. Lenin, který se hluboce teoreticky i prakticky zabývá problematikou politického života společnosti, píše: „Politika je koncentrovaný výraz ekonomiky“ [Lenin 1955: 70]. Na jiném místě uvádí, že politika je poměr mezi třídami [Lenin 1955: 80]. Podobný závěr můžeme vyčíst i z prací K. Marxe a B. Engelse.

Z marxistického vymezení politiky tedy můžeme odvodit i podstatu politické praxe a každé politické činnosti. Je jí působení určitého třídního subjektu (nebo jeho části, instituce apod.) na jinou třídu, sociální skupinu či jednotlivce. Cílem tohoto působení je prosazení vlastních zájmů. V souladu s mnohознаčnou, komplexní a masovou povahou politiky jsou i formy prosazování těchto třídních zájmů velmi rozmanité, což samozřejmě souvisí také s rozmanitostí projevů a forem vlastní politické činnosti.

V souladu s tímto chápáním politiky je nutno přistupovat i k vymezování politické činnosti lidí. Jsou jí takové lidské činnosti, které obsahují politicko-organizační a ideologické působení lidí na jiné lidi. To znamená, že cíle

(4) Je přirozené, že toto rozlišení nelze ve všech souvislostech důsledně dodržet, že významy obou pojmů se v konkrétních případech prolínají. V pracích sovětských autorů se v této souvislosti používá pojmů „dějatelnost“ a „aktivnost“. Viz práci M. Jovčuka a L. N. Kogana [1974: 39].

a prostředky tohoto působení vyplývají v konečné instanci z třídních zájmů. I když bezprostředním předmětem působení mohou být různé politické instituce nebo vztahy, je třeba vidět, že cílem tohoto působení je především prosazení zájmu ve prospěch (či na úkor) určité třídy. Z toho je rovněž zřejmé, že charakter politické aktivity je závislý na konkrétně historické podobě dané společnosti/ především na tom, která společenská třída je vládoucí, v zájmu které třídy fungují rozsáhlé politické a ostatní instituce.

Cíle, jichž chce určitý třídní subjekt prostřednictvím politické činnosti dosáhnout, mohou být z hlediska stávajícího politického uspořádání společnosti pozitivní (v případě, že usilují o rozvoj tohoto systému), nebo negativní (směřují-li k jeho negaci, nebo brzdí-li jeho optimální fungování). Je zřejmé, že v podmínkách budování rozvinuté socialistické společnosti v důsledku působení různých retardačních vlivů existují obě orientace politické aktivity lidí. Můžeme se setkat nejen s převažující pozitivně orientovanou politickou aktivitou, tj. takovou, která prohlubuje procesy budování socialismu a socialistického způsobu života, ale i s politickými činnostmi, které tento proces brzdí, směřují proti němu. To se pak odráží v současném způsobu života naší společnosti, v určité nevyváženosti životních aktivit některých lidí a sociálních skupin, v diferenciaci způsobu života ale i v některých negativních efektech (výsledcích) této aktivity. (Jde například o existující maloměstské tendence, ale patří sem i lhostejnost vůči společenským záležitostem, nevyužívání pracovní doby, nekritičnost atd.) Pozitivní politická aktivita v socialistické společnosti jako zákonitý, prohlubující se proces se v neefektivnější podobě může uplatňovat pouze ve složkách politického systému společnosti, který je veden předvojem dělnické třídy — komunistickou stranou. Tato aktivita je současně předpokladem rozvoje politického systému.

V podmínkách budování rozvinuté socialistické společnosti je možné politickou aktivitu lidí konkrétně identifikovat v politicko-organizačnické a ideologické praxi v rámci stranických organizací, dále ve společenských organizacích Národní fronty, v rámci fungování státních orgánů národních výborů a jejich komisí. Dále se projevuje účastí na řízení výrobních procesů, připomínkami v systému výrobních porad apod. Vedle toho můžeme identifikovat i „neinstitucionální“ politickou aktivitu, a to například v podílu na tvorbě a ovlivňování veřejného mínění, v rámci lokálních společenství a malých skupin apod.

### **Zkušenosti s empirickým zkoumáním politické aktivity lidí**

Náročnou otázkou při sociologickém zkoumání politické aktivity lidí a jejího místa v procesu formování socialistického způsobu života je již zmíněný problém jejího empirického zjišťování. Setkáváme se zde téměř tradičně s redukcionistickými přístupy. Politická (nebo sociálně politická) aktivita je zpravidla měřena členstvím lidí v různých organizacích a jejich funkcemi, v lepším případě účastí nebo aktivitou na schůzi apod. Někdy se setkáváme se značně globálním zjišťováním sociálně politické aktivity, například v souvislosti s hodnocením práce organizací. Mluví se o vysoké, nebo naopak malé aktivitě organizace, členů atd., aniž se vůbec blíže specifikuje, co se touto aktivitou rozumí a jakým způsobem byla zjišťována. Toto pojetí, jak jsme se zmínili již výše, není vhodné pro analýzu funkcí politické aktivity. Pro vědecký výzkum úlohy politických činností lidí, skupin a tříd v procesu formování socialistického životního způsobu jsou tyto postupy zjišťování naprosto nedostatečné. Z pouhého členství v organizaci je možné usuzovat na politickou aktivitu jen velmi

přibližně, už vůbec nic nelze říci o jejím obsahu, funkcích a efektu, neboť členství samo o sobě vlastně činností není, je spíše podmínkou pro její existenci a rozvoj.

Zjišťování a měření sociálně politické aktivity lidí je však značně obtížné, zvláště má-li být postižena její intenzita, zaměření, efekt a popřípadě motivace. V námi provedeném sociologickém výzkumu politické aktivity dělnické třídy<sup>(5)</sup> jsme učinili pokus zjišťovat tuto aktivitu podrobněji. Zaměřili jsme se na reflexi vlastního obsahu politické aktivity, tj. na identifikace činností, jejichž obsahem je alespoň částečně politicko-organizátorská či ideologická práce. Bylo použito celkem 64 identifikačních otázek, jimiž jsme zjišťovali aktivitu dělníků. Indikační otázky postihovaly jak oblast, v níž je jádro politické aktivity, tak i aktivitu v zastupitelských orgánech, společenských organizacích, účast na řízení, jakož i některé aspekty pracovní aktivity. Záměr mimo jiné počítal se zjištěním intenzity sociální a politické aktivity dělníků, souvislostí práce, kvalifikace apod. Dále šlo o zjištění konzistentnosti pracovní, sociální (činnost v rámci společenských organizací) a politické aktivity z hlediska ucelenosti jednání člověka.

Měření aktivity pomocí otázek v dotazníku skrývá nebezpečí subjektivistického zkreslení v důsledku možných tendenčních odpovědí respondentů. Proto byl použit kontrolní instrument, v němž byla aktivita zkoumaného dělníka posouzena zodpovědným funkcionářem základní organizace strany. Byla prokázána statisticky významná korelace mezi tímto hodnocením aktivity dělníka a zjištěním aktivity pomocí otázek v dotazníku. To nás do velké míry utvrzuje v přesvědčení o možnostech zjišťování stupně aktivity touto metodou.

Indikátory pro jednotlivé oblasti byly sestaveny tak, aby postihovaly předpokládané kontinuum, tedy aby umožňovaly měřit intenzitu příslušné aktivity. Tak například aktivita v rámci komunistické strany byla měřena na škále, v níž nejnižší stupeň byl indikován faktem členství, další účastí a aktivitou na schůzích, podílem na tvorbě usnesení, na jejich realizaci a prosazování politiky strany. (Některé problémy, které se v této souvislosti objevují, tj. zejména poznávací hodnota jednotlivých indikátorů, jejich návaznost a jednoznačnost, tedy fakticky možnosti jejich použití pro konstrukci škály, jsou předmětem dalšího ověřování.) Podobným způsobem byly voleny indikátory i pro další oblasti projevu sociálně politické aktivity (aktivita v místě bydliště, ve volených orgánech a komisích národních výborů apod.).

Tento způsob měření sociálně politické aktivity umožnil posoudit její strukturu a intenzitu u zkoumaných souborů dělníků vybraných průmyslových závodů. Přinesl zajímavé poznatky například o konzistentnosti jednotlivých typů aktivity podle místa projevu a o některých faktorech, jež formují tuto aktivitu. Otevřenou otázkou zůstávají však další problémy empirického měření úlohy politické aktivity v současném životním způsobu dělníků. Je to především problém výsledného efektu politických činností, který podle našeho soudu je konečným kritériem posouzení významu jakékoliv činnosti. V obecné rovině úvah se nabízí několik možností zjišťování efektu politické činnosti. Může být

(5) Uvedený výzkum je součástí výzkumného úkolu *Zákonitosti rozvoje politické aktivity průmyslových dělníků při růstu vedoucí úlohy dělnické třídy v etapě budování rozvinuté socialistické společnosti v ČSSR* katedry VK VŠP ÚV KSČ, který je součástí řešení tématu č. 6 JPSV. Byl proveden v roce 1978 v záměrně vybraných výrobních kolektivech průmyslových závodů. Výběrový soubor činil na 600 respondentů z řad dělníků.

zjišťována v rovině plnění pracovních úkolů, dosahování stanovených cílů, dále také na základě poznání akceschopnosti stranické nebo společenské organizace, morálně politické vyspělosti pracovního nebo jiného kolektivu apod. Je ovšem zřejmé, že tato obecná hlediska neumožňují dostatečně exaktně posoudit aktivitu jednotlivců. Úroveň plnění pracovních úkolů, úroveň řídicí práce atd. jsou současně podmínkami pro rozvoj sociálně politických činností jednotlivců. Jde tedy na jedné straně o předpoklad a současně i o efekt činností, jež se mohou realizovat jen za existence těchto určitých předpokladů.

Sociologické zkoumání úlohy sociálně politických aktivit v procesu formování socialistického způsobu života prokázalo vzájemné souvislosti politických aktivit a ostatních aktivit ve struktuře životních činností. V kvantitativním aspektu (v časovém rozpočtu) se to projevuje pouze částečně. Mnohem výrazněji je to patrné na vlivu politických činností na ostatní činnosti. Vyplývá to z porovnání vývoje politicky aktivních dělníků na jedné straně a málo aktivních na straně druhé. Zatímco u politicky aktivních zjišťujeme například ve sféře volného času výraznější orientaci na společenské činnosti, u neaktivních se objevují spíše tendence k činnostem rodinného typu. Podobná souvislost je patrná při srovnání vlastní politické aktivity s aktivitou v oblasti společenských a zájmových organizací a s aktivitou pracovní, do níž zahrnujeme i účast na řízení v oblasti výroby v rámci závodu (výrobní porady ap.). Jinými slovy, politicky aktivní dělníci se liší od neaktivních vyšší aktivitou i v ostatních sférách.

Analýza dalších souvislostí sociálně politických aktivit je rovněž zajímavá. Běžně se například uvádí významný vliv faktoru vzdělání na stupeň a rozvoj sociálních i politických činností a na celkovou politickou aktivitu vůbec. Domníváme se, že tento závěr je poněkud zjednodušující právě ve vztahu k úloze politické aktivity dělníků. Současně je do určité míry poplatný i povrchnímu chápání politické aktivity pro potřeby empirické reflexe v důsledku zjednodušeně stanovených ukazatelů. Nelze samozřejmě nevidět kvantitativní i kvalitativní rozdíly v sociálně politické aktivitě například inteligence a dělníků. Jsou logickým důsledkem rozdílného postavení lidí ve společenské dělbě práce, rozdílného obsahu této práce i přípravy k jejímu výkonu, což implikuje i předpoklady pro další odlišné činnosti člověka. Tomto případě však nelze postupovat cestou prosté komparace jednotlivců z rozdílných sociálních skupin. Takové srovnání je metodologicky nesprávné, neboť se fakticky srovnává nesrovnatelné. V rovině analýzy sociálně politických činností různých sociálních skupin je nezbytné opustit statisticko-strukturní přístup, který je založen na popisu základní jednotky (člověka) a sumace zjištěných údajů v rámci příslušných souborů, statistických tříd. Statisticko-strukturní popisy v tomto případě neumožňují proniknout hlouběji k systémovému, dynamickému pojetí společnosti a jejích relativně samostatných částí, neumožňují chápat tyto části jako celostné sociální systémy, které ve vztahu k jiným podobným systémům vystupují právě jako relativně samostatné, ucelené objekty. I když se lidská aktivita projevuje koneckonců v činnostech jednotlivců, jsou organické sociální celky rozhodující pro určování těžiště a směru společenského pohybu. Jinými slovy, dělnická třída vystupující jako celostní sociální systém je tvořena takovými podsystémy a prvky, které umožňují znásobení každé aktivity jednotlivce. Ve svém celkovém působení tento systém pak překonává některé negativní vlivy a podmínky bránící optimálnímu fungování jeho jednotlivých prvků.

Rozhodujícím prvkem celostátního sociálního systému — dělnické třídy — je její politický předvoj, komunistická strana, která svým rozsahem a významem překonává hranice třídy a je základem projevů politické aktivity a pro-

sazování třídních zájmů v mnohem intenzivnější a umocněnější podobě. Právě výstavba celostního systému třídy umožňuje překonat historickou omezenost podmínek pro rozvoj aktivity všech členů třídy.

Podle našeho soudu je třeba úlohu vzdělání posuzovat právě z tohoto hlediska. Vzdělání je bezesporu nástrojem zvyšování sociálně politické aktivity příslušníků dělnické třídy i předpokladů pro ni, nemůže však být nástrojem jediným ani rozhodujícím, neboť obsah vzdělání je koneckonců závislý na potřebách rozvoje základních společenských procesů. Funguje především jako prostředek výchovy k funkční kvalifikaci, je tedy také vždy konkrétně historicky limitovaný a má — byť i velmi významnou — především zprostředkující úlohu.

## Závěr

Z uvedených poznámek k úloze politických činností a celkové politické aktivity při formování způsobu života je zřejmé, že právě tento typ lidské činnosti je pro svou komplexnost a koncentrovanost velmi obtížně teoreticky a zvláště pak empiricky identifikovatelný. Nezbytnost měření sociálních aktivit lidí pro potřeby vědecké analýzy vede k používání především statistických postupů a metod sociologického výzkumu. Výzkumné zkušenosti však již ukazují, že tyto postupy nemohou vést k odhalení zákonitostí rozvoje socialistického způsobu života, nebudou-li realizovány v organické jednotě s teoretickými principy vycházejícími z metodologie materialistické dialektiky. Cesty dalšího zkoumání úlohy jednotlivých typů lidských aktivit při formování způsobu života jsou tedy určeny teoreticko-empirickou metodou marxistické sociologie.

## Literatura

- Filipcová, B. — Filipec, J.: *Různoběžky života*. Praha, Svoboda 1976.  
Hrůza, I.: *Formování a vývoj socialistického způsobu života*. Praha, materiál katedry VK VŠP ÚV KSČ 1979.  
Jovčuk, M. T. — Kogan, L. N.: *Sovětskaja socialističeskaja kul'tura*. Moskva, Politdob 1974.  
Lenin, V. I.: *Spisy*, sv. 32. Praha, Svoboda 1955.  
Růžicka, R.: *K pojetí způsobu života a podmínek života v současné sovětské literatuře: přístupy, závěry, konsekvence*. Sociologický časopis 1979, č. 2.  
Seiler, V.: *Struktura lidského činu*. Bratislava, Pravda 1974.

## Резюме

Ф. Зих: Замечания к определению роли и места политической активности в образе жизни

Статья касается проблематики, рамки которой определены ролью политической активности людей в процессе формирования образа жизни социалистического общества.

В первой части статьи показывается сложность и динамика процесса формирования образа жизни. Подчеркиваются методологические трудности, связанные с эмпирическим исследованием образа жизни, которые вытекают из недостаточной разработанности этой проблематики в общетеоретическом плане.

Далее подчеркивается значение политической деятельности для социальных процессов, в частности для процесса формирования социалистического образа жизни. В связи с данной проблематикой делается попытка уточнить понятие политической активности. Показывается неоднозначное понимание содержания понятия политическая активность, его смешивание с политическим значением трудовых и других социальных деятельностей. Во избежание этих неясностей проводится различие между понятием политическая деятельность, содержание которой составляет воздействие определенного политического субъекта на тот или иной социальный объект, и понятием политическая активность, которое выражает свойство определенной деятельностью, связанной с оценкой значения этой деятельности. Политическая активность людей выводится из

сущности политики, которая усматривается в экономически детерминированном отношении социальных классов. В условиях строительства развитого социалистического общества можно выявить положительную политическую активность людей в политико-организаторском и идеологическом труде, в пределах его политической системы, в участии в управлении производством и т. д.

Затем в статье приводятся данные методологического опыта в некоторые результаты эмпирических исследований политической активности трудящихся. Политическая активность измерялась 64 индикаторами в анкете, познавательная ценность которой в целом подвергалась обсуждению непричастными наблюдателями за поведением опрошенных. Была установлена сильная корреляция между тем и другим способом оценок активности.

Результаты показывают статистически значимую конзистенцию активности людей. Те, которым свойственна интенсивная активность в политической области, сильно активны и в трудовой и общественной сферах. Кроме того удалось выявить явную связь между образом жизни людей и степенью их политической активности.

В общем исследование показали, что несмотря на многие до сих пор нерешенные методологические вопросы, можно, идя по этому пути, изучать политическую активность людей, равно как и функцию политической деятельности в процессе формирования образа жизни.

## Summary

### Zich F.: Comments on the Definition of the Role and Position of Political Activity in the Way of Life

The present paper comments upon problems connected with defining the role of the people's political activity in the process of forming the way of life in a socialist society.

In the first part, the complexity and dynamics of the process of forming the way of life are briefly discussed. Methodological difficulties involved in the empirical way-of-life research ensuing from an insufficient elaboration of this problem area on the theoretical level are pointed out.

The paper goes on to stress the significance of political activities in social processes, particularly in the process of forming the socialist way of life. The discussion about these problems is followed by an attempt at defining the concept of political activity with more precision. Attention is drawn to the ambiguous conception of the content of the concept "political activity", to its confusion with the political relevance of working and other social activities. This is why distinction is made between the concept "political action" whose content is the influence exerted by a particular political subject upon a social object, and the concept "political activity" designating the subject's quality expressing the intensity of performing certain activities, connected with the evaluation of their significance. The political activity of people is derived from the substance of politics considered to lie in the economically determined inter-class relation. Under the conditions of building up a developed socialist society, the people's positive political activity may be identified in the politico-organizational and ideological work performed within the framework of the components of its political system, in the participation in the management of production, etc.

In the following part, the methodological experience and some results obtained by the empirical research into the working people's political activities are briefly referred to. Political activity was measured by 64 questionnaire indicators whose cognitive value as a whole was evaluated by unconcerned observers of the respondents' behaviour. A high correlation was ascertained between both ways of evaluating activity.

The results reveal a statistically significant consistency of the activity of people. Those who are markedly active in the political area are also strongly active in the working or social sphere. Further, a significant relation between the people's way of life and the level of their political activity was found to exist.

In general, the research proved the possibility to examine, in this way, the political activity of people as well as the function of political actions in the process of forming the way of life.